

Kocsis Tünde

LÉTJOGOSULTAK

Az aranyórán túl. A Reactor Alkotói és Kísérleti Egyesület, valamint a Váróterem Projekt koprodukciója, Kolozsvár

Mindig izgalmas más nemzeti identitás hordozóival találkozni, akik a saját görbületeiket is beolvastva, azaz kissé torzan és homályosan ugyan, de mégis tükröt tartanak erősségeinkre, szépségeinkre vagy hiányosságainkra, akár hibáinkra mutatva rá. Ezt teszi a Reactor és a Váróterem Projekt új előadása is, amely a szembesülés ártalmatlan és mégis hatásos művészi fórumává vált.

Az aranyórán túl távolról sem az első, és nem is az utolsó színpadi produkció, amely a magyar–román nemzetiségi identitás kérdéskörét boncolgatja. Vajon mikor hozhatták létre az első ilyen témájú előadást Erdélyben? Közvetlen Trianon után? Vagy már a nemzetalakulások korszakában, a 19. század második felében? Bármikor is történt, *Az aranyórán túl* a rendszerváltást követő magyar–román kapcsolatokat fejtegető erdélyi színházi események sorát bővíti.¹ Talán azért időszerű és örökzöld téma ez, mert nincs olyan felnőtt ember – függetlenül attól, milyen nemzetiségű –, aki ne tapasztalta volna meg a kisebbségi pozícióból származó félelmeket. A nemzeti kisebbség tagjai olyan ismétlődő élethelyzeteket élnek át, amelyek frusztrációhoz, akár traumához, majd be- vagy elzárkózáshoz vezethetnek, avagy éppen hogy nyitottá, frissé, felkészültté, rátermetté is „kényszeríthetnek”.

Az előadás költői címe félreérthető, hiszen az *aranyóra* bizonyos körökben – kismamaklubokban vagy szoptatást támogató csoportokban – néhány éve elterjedt kifejezés, amely a szülést követő első, kiemelten fontos órára utal, amikor örömteli esetben az újszülöttet azonnal az anya mellkasára helyezik, hogy a bőrkontaktus megnyugtassa a babát és az anyának beinduljon a tejtermelés. Az előadás színopsziséból azonban az derül ki, hogy az alkotók egy teljesen más szakterületről kölcsönözték a kifejezést: „a fotográfusok szerint a legjobb fotót az »aranyórában«, napkeltekor vagy napnyugtakor lehet készíteni, amikor a fény meleg és lágy.” A két értelmezés nem áll olyan távol egymástól: mindannyian az aranyórán túl vagyunk, és az a kérdés, hogy mit kezdünk magunkkal, amikor már nincs ott a biztonságos, szeretetteljes otthoni környezetünk,

¹ Elődjének számít a 2009-ben a Yorick Stúdióban bemutatott, a '90-es marosvásárhelyi márciusi eseményeket tematizáló *20/20*, vagy a 2012-ben a Yorick Stúdió és a Tompa Miklós Társulat által bemutatott Székely Csaba-dráma, a *Bányavakság*, a sepsiszentgyörgyi Osonó 2015-ben bemutatott *Ismertlen barátok társasága, avagy piknik egy japán szőnyegen* című produkciója. Az előadások után a nézőkkel kezdeményezett beszélgetések ugyanolyan tartalmasak és élményszámba menőek voltak, mint maguk a produkciók. A Yorick Stúdió mutatta be 2016-ban Székely Csaba *MaRó* című művét. Ugyancsak Székely Csaba írta Románia fennállásának 100 éves évfordulója alkalmából a marosvásárhelyi 3G Színház által 2018-ban színre vitt *Mihai Viteazul* című darabot. 2018-as a kolozsvári Reactor 99, 6% című produkciója is. 2019-ben pedig a Váróterem Projekt mutatta be a Lovassy Cseh Tamás *Románia 100* című előadását.

vagy amikor nem kápráztat el bennünket a külső világ varázsa, újszerűsége, hanem a magunk lábán, idegen, soha nem tapasztalt élethelyzetek, gyanúsak vagy veszélyesnek látszó villanásai között kell boldogulnunk.

A magyarul értő nézőket még az előadás kezdete előtt felkéri, hogy máshova üljenek, mint a többiek. Ez az előadás reális alaphelyzete: be kell látnunk, az első lépéstől kezdve mások vagyunk. Most azonban nálunk egy fokkal pechesebbek a románok, hiszen feliratot kell olvasniuk, nem is keveset.

Három román és három magyar, Kolozsváron élő fiatalnak az életébe látunk bele. Közben megismerjük őket, a simának és egyenesnek tűnő kapcsolati szálak összegabalyodnak, és dilemmatikus vagy öngazoló, önmeghatározó helyzeteket váltanak ki. Megtudjuk, hogy miért jöttek Kolozsvárra, milyennek tűnik számukra a város, sikerült-e beilleszkedniük, milyen volt a pandémia tapasztalata. Négyen párkapcsolatban élnek, Iza Viktorral, Alpár Gyöngyivel, ám egyszer Viktor megszólítja Gyöngyit. Az előadás több pontján kiderül, a nyelvi korlátok mellett a testbeszéd olyan alapkészlet, ami a verbalitást kikerülve tökéletesen működhet. Egy másik ilyen közös nyelv pedig – ha tetszik, ha nem – a pálinka.

Öt szereplőnek nagyon kedvére való Kolozsvár, az egyiknek azonban túl sok, túl nagy és túl idegesítő. Kolozsvár az a város is, ahol az ember elveszítheti önmagát. Abban pedig nemzetiség-től függetlenül mindenki egyetért, hogy drága. Az előadás problematizálja azt a helyzetet is, hogy bár olykor a román ajkú számára magyarral párkapcsolatot létesíteni látszólag egzotikus kaland, lényegében mindkét félnek kockázatos az ilyen jellegű párválasztás, hiszen a biztonságos nyelvi, kulturális közegből kikerülve a megőrzés veszélye fenyeget – akár mindkét közösség részéről.

Az *aranyórán túl* egy másik szegmense a látszólag közismert fogalmakra való rákérdezés. Az előadók többek között rákérdesnek arra, hogy a román értelmező szótár hogyan magyarázza az *együttélés* és az *interetnikus* fogalmait. Mivel a meghatározások nem kielégítőek, az alkotók elgondolkodtak, mi fér még bele ezekbe a fogalmakba. A szex például belefér-e az *interetnikus* szónak a jelentés-tartományába?

Tematizálják továbbá a felszínességet. Míg a kulináris hagyományok valamelyest átkerülnek egymás kultúrájába, a mélyebb kulturális ismerkedésnek nincs időtere. Ez főként a többségi nemzetre vonatkozatható, de az már mindkét oldalra jellemző, hogy szeretünk megosztott terekben létezni. A románoknak ez talán nem tűnik fel annyira, de a magyarok nagyon is tisztában vannak a jól bejáratott, biztonságos helyekkel, kocsmákkal, intézményekkel, terekkel, ahol az anyanyelv dominál, és ahol kevesebb kellemetlen meglepetés érheti őket.

Konkrét példákon keresztül körvonalazódik, hogy a neveletésünknek köszönhetően önkéntelenül és kimondatlanul is, etnikai elvárások hordozói vagyunk. Az előítéletek kéz a kézben járnak a védekező mechanizmusokkal. Hogyha érzelmileg lepaktálunk a másik féllel, legelőször a saját dilemmáink és lelkiismeretünk, majd a saját családunk kezd rugdosni minket vissza „a jó” irányba, oda, ahova tartozunk. Végül ott a tágabb közösség, amelynek ugyancsak megvannak erre az eszközei. És amennyiben nincs efféle „félrelépésünk”, mindenképpen vannak nyelvi botlásaink vagy olyan nevetséges, blőd helyzetek, amikor félreértettünk valamit, vagy félreértettek minket. Minden erdélyi megélte már azt, hogy amikor összegyűlünk, akár óraszám tudjuk vihogva mesélni ezeket a saját vagy anekdota-számba menő sztorikat, és semmit sem kell megmagyarázni. Minden elmesélt helyzet, a közös tapasztalati talajról elrugaszkodva a nyelv és a képzelet szárnyán könnyen életre kel. Mennyivel nehezebb, amikor jelen van egy magyarországi magyar is, aki, mintha a Marsról jött volna, semmit sem ért a poénokból, a pontos fordítás ellenére sem. Az előadás több szálon megjeleníti azt a tapasztalatot, amikor a magyar gyermek életében először találja magát abban az idegen és félelmetes helyzetben, hogy segítség nélkül kell román anyanyelvűekkel kommunikálnia. Évekkel odébb már kérdések feszülhetnek a fiatalokban. Vajon tud-e olyan erős lenni a szerelem, majd a szeretet, hogy a nemzetiségi különbségeket áthidalja? Van-e

olyan erős a társ ragaszkodása és figyelme, hogy az egységes(nek tűnő) közösséggel szemben is kiálljon választottja mellett?

Az előadás egyik színházilag is legerősebb, legösszetettebb jelenete az, amikor az egyik román fiatal kisebbségi helyzetbe kerül. Viktor hiába próbálja megérteni a két barát lényegében tartalmatlan fecserészését, a számára odadobott román félszavak arrogáns, kiközösítő attitűdre vallanak. Gyöngyi, a barátnője sem igazán segít neki, noha számára is kínos a helyzet, főleg amikor Alpár egykori kapcsolatuk hiányáról és érzéseiről beszél. Ez végképp feldühíti Viktort. A versengés is többször tematizálódik: ki a jobb ebben vagy abban, ki a szebb? Az irigység és a féltékenység – pozitív és negatív előíteleken innen vagy túl – nemzetiségtől függetlenül örök emberi faktorok.

A szereplők mind szimpatikusak, mert önreflexívek, vívódnak, keresgélnek, menekülnek vagy próbálkoznak. Pál Emőke, a díva, a báj. De éppen akkor a legszebb és leghitelesebb, amikor nem akar szép lenni, csak úgy van, póztalanul, sőt kicsit elveszetten. Amikor mind magánéleti, mind szakmai téren vívódik. Színészt alakít, aki bizonyítani szeretne, mindenekeelőtt magának. El szeretné érni, hogy magyar színészként román filmben ne csak azt játssza, ami (magyar lány), hanem bármit. Az ő szerepe a kettős személyiség kérdését is felveti, amellyel a románok közé került magyar élni kénytelen: a románok előtt egy bátor, magabiztos, rátermett lény, aki elég összeszedett ahhoz, hogy megfeleljen az elvárásoknak, anélkül, hogy megszegyenülne, de valójában félelemtől didergő, aki a kínos pillanatokot csak túl akarja élni, hogy minél hamarabb elmenekülhessen.

Csepei Zsolt alakítja Alpárt, a legzártabb és legdepresszívebb karaktert. Ő az, aki nem kompatibilis a várossal, amely idegesíti és nyugtalanítja. Menedéke egy kapcsolat és egy barát, de az előbbinek kíváncsi összezavarják, a barát pálfordulása meg kiábrándítja. Nyugalmat csak a

Pál Emőke. Fotó: Váczi Roland

múltba és a vallásos áhítatba való menekülés adhatna, de ezek az utak számára már nem járhatóak. Menekülnie tehát csak előre lehet. Csepei Zsolt alakítása sejtető. Több van benne, mint ami kijön. Szívárognak belőle a dolgok. Nem zúdulnak, vágódnak, csapódnak, mint Imecs-Magdó Levente alakításából, hanem adagolódnak. Egy biztos, sok minden van benne: vízesések és árkok, kősziklák és tengerszemek. De ezekkel nem találkozunk, csak érezzük, hogy ott vannak. Az ő játéka is, akárcsak Pál Emőkéé, mintha tele lenne személyes vallomásokkal is. Sőt, mintha ez az egész előadás szövegekönyve a színészek élettapasztalából állna össze. Ugyanakkor ez a feltételezés merő tévedés is lehet, és csupán hat hiteles színészi alakításról beszélhetünk egy realitásában jól megalapozott szövegekönyv életre keltésekor.

Az őszinteség, hitelesség viszont addig mehet, hogy egy adott szóváltásban úgy érezhető, Imecs-Magdó Levente a lehető legkeményebb kérdést teszi fel Csepei Zsoltnak. Nem színész a színésznek, hanem ember az embernek, barát a barátnak, és hogy ez már akár nem is színjáték. A kérdésre Imecs-Magdó Levente Csongorja maga próbál meg végül válaszolni, szembesítő, lényegében segítő szándékkal.

A három román színész elbűvölő. Andrada Balea annak az egyetemistának a szerepét játssza, aki a lehető legmesszebbre akart kerülni a szüleitől. Úgy menekült az otthoni szeretetteljes manipulatív agressziótól, hogy tudta: valahol saját otthonra kell találnia. Iza szerepét egy vérbő, fizikailag igen aktív, intenzív jelenléttel alakítja. Amilyen tisztán tudja, hogy ő ki, mire van szüksége és mire vágyik, olyan tisztán érzi, hogy elveszíti párját. Tisztán is kommunikál, erőt és biztonságot sugall, de belül nagyon is szüksége van a támaszra, a figyelemre, a társra, főleg a Bukarest-távoli Kolozsváron, megtalált új otthonában.

Tavi Voina az a színész, akibe elsőre beleszeret a néző. Nem tudni, mi a titka, mert ez összetett kérdés, de az egyből lejön, hogy jóképű, tehetséges, nyílt szívű és nyílt tekintetű, intenzív a

Alina Mișoc, Csepei Zsolt, Imecs-Magdó Levente, Tavi Voina. Fotó: Váczi Roland

jelenléte és gazdag a színészi eszköztára. Az általa alakított Viktor szerep a carpe diem-életmód megtestesítője. Üdítő, hogy nem rágódik sokat, nem emészti magát, mindig van válasza a kérdésekre, hallgat az ösztöneire és szóvá teszi, ha valami zavarja. Brechti vidám pillanat az, amikor a két magyar fiút az egymásba gyepesedő világfájdalomból felrzza: „fiúk, nem ezért vagyunk itt, vagyis én nem ezért vagyok itt”. Inkább sportolni akar, mélyeket lélegezni, nagyokat enni, szeretkezni, de semmiképp sem eret felválni. Bele akar ugrani a jelen pillanat hűsítő vizébe, hogy érezze megfeszülő izmait.

Codruța szerepét nagyon ígéretesen Alina Mișoc alakítja. Ez az a szerep azonban, amely legkevésbé bomlik ki, talán mert Codruța egyik párkapcsolatnak sem lesz része. Benne nem ütköznek nézetek, nincsenek lelketrengető dilemmák. Ő az, aki Kolozsváron született, és már beleszületett abba a multikulturális városba, ahol a magyarság mindig jelen volt. Nagyon közel érzi magát a magyar kultúrához, de ezzel családjában többnyire egyedül van.

Imecs-Magdó Levente játéka Csongor szerepében megbízható. Ugyanakkor figyelmes és pontos. Ő az, akinek mindig van álláspontja, a kérdéseiben is mintha ott lenne a válasz. Ritkán elveszett, elveszettségében is erős. Olykor ironikus és indulatos. Ilyenkor érezhető, hogy hiába a határozott fellépés, ő is gyenge, sértett, rajta is van bőven fogás, és barátja, Alpár egyszer alaposan szembesíti egyik hibájával. Csongor játékában van egy adekvátan felépített fokozás: tartalmilag arról a sokak számára ismerős tapasztalatról szól, amikor ránk szólnak, ha az anyanyelvünket használjuk. Ezt talán nem úszhatjuk meg, mi, itt születettek. E sorok írójának ez volt az előadás egyik legerősebb emocionális pillanata.

Ugyanakkor be kell látnunk, hogy ez az előadás sarkított és vázlatos. Úgy igaz, hogy hamis, úgy hamis, hogy igaz. De ez minden román–magyar témájú előadással így lehet, csupán azáltal, hogy kitetté, felnagyítottá és emiatt eltúlzottá válnak ezek a hétköznapi, mondhatni közönséges erdélyi sztorik. Velem is megtörtént már ilyen, sőt, akkor nekem keményebb volt! – mondhatná sok néző, és lehet mondaná is, ha beszélgetés követné az előadást. Az igazi színházi élmények alapja is ez: látszólag és konkrétan egyáltalán nem rólam szól az előadás, és mégis valamilyen alapvető és jelentős szinten közöm van hozzá.

A stúdióelőadás díszlete minimalista. A kellékek és jelmezek is hétköznapiak. Ami scenikailag érdekesebb, az a négy oszlopra szerelt hangerősítő, amely segítségül szolgál főként az elidegenítőbb jelenetekhez. De nem ezeken van a hangsúly, hanem a tartalmi egységeken.

Ilyen produkciókat létrehozni és nézőként befogadni azért is hasznos, mert meggyőződhetünk: olykor mindannyian neveltségesek és gyengék vagyunk, csak helyzetfüggő a képlet, hogy ki a nevető és ki a kinevetett. Bátorság kell a megnyíláshoz, majd az alázat és a toleráns egymásra figyelés lehet a közös nevező egy olyan építő folyamathoz, mint amilyen ennek a hat értékes színésznek az életében ez alatt a próbafolyamat alatt bekövetkez(het)ett.

Az aranyórán túl. A bemutató dátuma: 2023. október 4. A Reactor Alkotói és Kísérleti Egyesület és a Váróterem Projekt koprodukciója, Kolozsvár. Rendezte: Ovidiu Caița. Szerző: Ovidiu Cioclov. Fordító: Csepei Zsolt. Díslettervező: Mihai Păcurar. Szereplők: Andrada Balea, Csepei Zsolt, Imecs-Magdó Levente, Alina Mișoc, Pál Emőke, Tavi Voina. Technikusok: Cătălin Filip, Sipos Júlia